

Ajánlásként —

Manapság egyre több színész ír is. Már megszokott dolog, hogy a maszkot időnként tollal cseréli föl, pedig ezzel sokkalta nehezebb feladatra vállalkozik. A színpadon egy másik, idegen ember gúnyjába öltözhet, álarcok rejthetik, ismerős-ismeretlen szövegek mögé bújhat, elsáncolhatja saját gondolatait a tolakodó kíváncsiság elől. A színpadon kénytelen elhítni azt is, ami nem az övé: egyszer állít valamit, máskor meg ugyanazt tagadja. Ügyésze és védője lehet az igazságnak is, a hazugságnak is. Nagyon kell ügyelnie, hogy véletlenül a hóhérra ne lehessen. Az írásnál mindezt nem teheti meg. Ott le kell vetnie a jelmezt. Nem bízhatja magát másra, aki majd mentegeti, magyarázza őt, nem takarózhat kölcsönvett mondatokkal: őszintén és nyíltan kell vallania, mert bár a papír türelmes, de áruló hajlandóságú. Nyomban leleplezi a színlelést, az ámitást, a kétérteelműséget. Az egyenes beszéd a legjobb ajánlás íráshoz is, olvasáshoz is. A színész csak akkor forgathatja tollát tisztességgel, híjával minden hamisságnak, fontoskodásnak és kulisszatitoknak, ha feledve-feledtetve a színházat — önmagából formálja meg önmagát.

De miért is ír a színész? Nyilván azért, amiért az író: közölni akar. Nem elég neki, hogy az író közvetítse, hogy másokat tolmácsoljon önmaga helyett, saját személyében kíván elének lépni és szólni hozzánk. Oka van, hogy a rivaldát — ha átmenetileg is — az írással pótolja ki, noha a színpadnak már régóta mestere. Tollat fog, mert úgy érzi, azok a deszkák már nem jelentik számára a világot, mert ő a világnak mindinkább a pusztább, üresebb felét tükrözi, a mélységéig nem jut mindig el, a magasságokhoz nem futja erejéből. Nem tudja elmondani, ami kikíváncozik belőle, a szónál még nem, csak az artikulációnál tart. Dadog, megbicsaklik a nyelve, de fogalmazni tanul. Nincs író, nincs mű, nincs szerep, amely kisegíthetné. Amellyel meggyőzően kifejezhetné, hogy nem felesleges, hogy alkotó társ — író és rendező egyenrangú társa —, sohase kellék, tárgy a tárgyak közt, bábú, amit ha beidomítanak, kellemesen elszórakoztat. A színész nem akarja elveszteni magát, a színész a saját arcát, a saját hangját szeretné visszakapni. Az írás küzdőtere, ahol önmagáért vív csatát önmagával. Az írás gyóntatószéke, ahol „belső díszletei” közt keresi a saját figuráját. Ezért az írás mint erendő igény, mint parancsolt kötelesség támad benne, mint szükség a szükségben.

Egeti az arcát a sokféle maszk, melyek közül egy észrevétlenül a saját bőrévé kezd válni; valamelyik szerepét kezdi élni s fulladozik attól a másik hangtól, amelyik a sajátját elnyomja. Szabadulni akar a rátapadt, már-már levakarhatatlan sminktől és festéktől, amely pusztítja jellegzetesen egyéni vonásait, szabadulni akar attól a bizonyos figurától, amelyik a leglelkébe költözik és az uralmat követeli felette. Amikor rádöbben arra, hogy amit estéről estére elismétel, hovatovább a saját szavainak hiszi, a szerző gondolatait saját agyveleje termékének, az életét kitalált sorsnak — az önmagához vezető utat próbálja megkeresni. Az azonosságot azzal az eredeti emberi arccal, ami kizárólag őt mutatja, s amely számára mindenkiénél értelmesebb és valóságosabb.

Mit hagy maga mögött, amikor átpártol a tollhoz? Varázslatot. Előidézője és megvalósítója az átváltozás csodájának, bűvész és megbűvölt egyben. Thália „szentségét”, mely megjelölte őt a művészet megerősítő olajával s fölkenve papjának. S mit vár az írástól? A megtérést önmagához. Megnyugvást abban, aki benne él és működik fogyhatatlanul. Hogy a papírról visszanezzen az arca és elhiggyék neki, hogy az oly sok jól sikerült, megsokszorozott tekintet mögül most végre előbukkan az igazi, az az egyetlen, amely senkiére sem hasonlít. A színész megmérettetését várja. Hogy van-e hitele partnerek és rendezők nélkül, van-e súlya nemcsak a premiereken, hanem az életben is, nemcsak egy megtervezett szituációban fontos a közreműködése, hanem a lét tisztázásában. Érdemes-e az emberi és nem csupán a művészi halhatatlanságra. Amikor ír, tudatában van annak, hogy közvetve csak az olvasótól érkezhetsz válasz. De azt is tudja, hogy az

olvasó válasza nem döntő válasz. A közvetlenül kapott, a belső feltisztulásából, felismeréseiből származó a halaszthatatlan és megmentő üzenet.

A színész, aki hangjával a szavak színeit festi meg, ízeit kínálja föl, szinte születésük percét idézve vissza, felröppenésük pillanatát az írói gondolatban, a szavakért felelősnek érzi magát. A szavak nem azért mondatnak ki, hogy elhangozzanak: a színész dolga is, hogy értelmük tisztában és hívogatónan fényesedjék. A színész dolga is, hogy ne kopjanak a szép, embernek kezes szavak, megőrizték makulátlanságukat és jelentőségüket. Le kell írni, ki kell mondani: szeretet, hála, jóság, hogy ne veszítsenek egy jöttányit sem erejükből, tartalmukból, örökös vonzásukból. Hogy mindenki ugyanazt értse rajta; szeretet, hála, jóság; hogy mindenki gyakorolja is, tegye is a szeretetet, a jót és képes legyen a háláját is a legtapintatosabban, minden hivalkodás nélkül kifejezni. A szavakat is meg kell tisztítani a rájuk rakódott sallangoktól, félreértésektől, a szavakat újra meg kell tanulni tisztelni és értékelni. A szavak megváltása önmagunk megváltottságának folytatása és következménye. S mint minden megváltás, a szavaké is megszabadító, de nem vezet győzelemhez: a jóság védtelen, a szeretet kiszolgáltatott és a hála nemtelen értelmezésű marad. Továbbra is szenvedések árán jutunk el a szavak megvallásához; a stációk elkerülhetetlenek, bár bizonyos, hogy ha az ígéket ihletetten hirdetik és igazságként élik őket, egyetemes érvénnyel támadnak föl, mindenki elméjében megvilágosodnak.

Mezei Mária egész életében kacérkodott az írással, de mégis nagyon nehezen szánta rá magát, hogy írjon. Félt a szavaktól, a mondatok rendjétől, a fogalmak fegyelmétől, kicsinek érezte magát a feladathoz. Végül is nem maradt más választása. A betegsége, természete, a másokért és sokszor önmaga ellen vívott csatája, amely legtöbbször egyenlőtlen küzdelem volt, megfosztották művészi eszközeinek teljességétől. A hangja megkarcosodott, elvesztette csodálatos orgona-bűgását, gesztusai megfáradtak, mimikája, mellyel nemcsak a szavakat kísérte, hanem egy jelentést bontott elemeire, megtört és felszántotta a szenvedés. Emberi kálváriája vezette el az íráshoz, az írás kényszere szülte meg benne a gondolatot, a gondolat emelte vissza hajdanvolt önmagához, embersége fogantatásához.

Az olvasó azonban csalódik: Mezei Mária úgy ír a színházról, hogy tulajdonképpen hallgat róla, mint az elfogult műértő, aki feleslegesnek tartja, hogy a kincscivel dicsekedjen. S amikor kifejezetten a színházról vall, szinte mellékezen említi, akkor is azt szeretné megértetni, hogy nemcsak most, ennek előtte is, mindig és mindenkor a színházról beszél, még ha ki sem ejti a nevét. A színházról, amely valamiképpen rekonstruált teremtés, amelynek hivatása, hogy az emberrel jó hírt közöljön, reményről és örökkévalóról tudósítson, estéről estére felvonultassa „hadait” a fejek és szívek tompasága ellen.

A színész tehát — ahogy Mezei Mária is jelzi írása címében — véget vet bujdosásának. Emberarca, egyénisége keresésének: az ember először elbujdosik önmaga elől, nem veszi tudomásul a bensejében ellentmondó s javító erőket. Álarcot visel, amikben nagyobbak és szebbnek látszik, jóllehet csak máz és póz mindaz, amit csinál. Eljön azonban az idő, amikor az álarcok fojtogatni kezdik, és letépi magáról őket. S miközben birkózik velük, támad benne az igény, hogy megmutassa a maga belső arcát, meglelje önmagát. Bujdosása addig tart, amíg fel nem tárhatja azt az arcot, ami sok kín és gyötrellem árán kialakult, ami minden emberben közös is. Az ember arcát önmagában és a másik emberben. Bujdosása abban a pillanatban megszűnik, amikor önmagának megfogalmazása azonos azzal, amit hisz és tud önmagáról. Mezei Mária erre tesz kísérletet.

Írásának itt következő — és esetenként folytatólagosan megjelentetett — részletei egy hányatott sors letisztult és tanulságos dokumentumai. Még ha az olvasónak vitatkoznia s néhol ellentmondani volna is kedve, és ha nemegyszer jogosan vetődne föl kérdése ezzel vagy azzal a megállapítással vagy ténnyel kapcsolatban — az írás lefegyverző őszintesége, takaratlan önvizsgálata elhallgattatja szokat. Ezzel a tisztelettel és elismeréssel nyújtjuk át olvasóinknak.

H. B.